

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE GİBİ EDATIYLA KURULAN BENZETMELİ ANLATIMLAR*

İ. Gülsel SEV**

ÖZET

Bütün dillerde söyleyişe çekicilik kazandırmak için deyim olarak nitelendirilen söz öbekleri kullanılır. Deyimler genellikle gerçek anlamı dışında kullanılarak, bir kavramı, bir durumu anlatmak üzere, çoğunlukla birden fazla kelimedenden kurulan kalıplaşmış söz öbekleridir.

Dilde anlatımı etkili kılmanın yollarından biri de aktarma olayı içerisinde yer alan benzetmelere başvurmaktır. Benzetme, niteliği anlatılmak istenen nesnenin veya varlığın bir başka nesneye ya da varlığa dayanılarak onunla benzerliği ortaya konarak anlatılmasıdır. Bu eğilim dilimizde daha çok benzetme edatı diye adlandırılan *gibi* edatıyla, edat grubu niteliğinde, gerçekleştirilir. **duvar gibi:** Sağır, **fitil gibi:** Çok sarhoş, **peri gibi:** Çok güzel, **kıyamet gibi:** Pek çok, **ay parçası gibi:** Güzel kız, çocuk, **gâvur ölüsü gibi:** Çok ağır, hantal, **kör değneğini beller gibi:** Hep aynı işi yapmak. vb. örneklerde olduğu gibi. Söz konusu kelime grupları fiillerle birlikte kullanıldığında (isim-fiil grubu kalıbında) deyim niteliği kazandığı açıktır. **Kedi ciğere bakar gibi bak-:** İmrenerek bakmak, **arpacı kumrusu gibi düşün-:** Ne yapacağını bilmeyerek derin derin düşünmek, **pişmiş kelle gibi sırt-:** Dişlerini göstererek yersiz ve aptalca gülmek. vb. örneklerde olduğu gibi.

Bu yazıda Türk dilinde yaygın olarak kullanılagelen *gibi* edatıyla kurulan kalıplaşmış söz öbeklerinin işleyişi üzerinde durulacaktır. Çalışmamızın esas konusunu dilimizde fiilsiz kullanılan *gibi* edatlı kalıplaşmış kelime grupları teşkil ettiğinden bu yapılar için TDK Türkçe Sözlük taranarak söz konusu gruplar çıkarılacak; bunlar anlam ilişkileri, kalıplaşma dereceleri, yapıları vb. bakımından incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *gibi* edatı, deyim, kalıp söz

THE EXPRESSIONS OF SIMILE WITH THE POSTPOSITION OF "GİBİ" IN TURKEY TURKISH

ABSTRACT

Phrases described as "idioms" are used in all languages in order to make speech more attractive. Idioms are generally used out of their original meanings to explain a notion or an event, and they consist of more than one stereotyped phrases.

* Bu yazı, 20-25 Ekim 2008 tarihlerinde 6. Uluslararası Türk Dili Kurultayında sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş hâlidir.

** Doç.Dr., AİBÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: sev_g@ibu.edu.tr

One of the ways to make speech more attractive is to use simile, which is within the framework of metonymy. Simile is the description of a thing or being on the basis of its similarity to the other things or beings. This inclination is realized with the postposition of simile “gibi” in a postpositional phrase as in the following examples. **duvar gibi:** deaf, **fitil gibi:** very drunk, **peri gibi:** very beautiful, **kıyamet gibi:** too many/much, **ay parçası gibi:** a very beautiful girl or child, **gâvur ölüsü gibi:** too heavy, gross, **kör değneğini beller gibi:** always doing the same job. When these phrases are used with verbs (in the structure of verbal nouns) idiom properties became more obvious as in the following phrases. **Kedi ciğere bakar gibi bak-:** to look enviously, **arpacı kumrusu gibi düşün-:** to think without knowing what to do, **pişmiş kelle gibi sırt-:** laughing stupidly in vain by showing the teeth.

The focus of the present study is the operation of stereotyped phrases with the postposition of “gibi”, which is commonly used in Turkish Language. As the main point of the study is the stereotyped phrases with the postposition of “gibi”, which are verbless, the structures are gathered through scanning TDK Turkish dictionary, and they will be analyzed in terms of meaning relations, the degree of becoming stereotyped and their properties.

Key Words: postposition of “gibi”, idioms, stereotyped phrases.

Giriş

Bütün dillerde söyleyişe çekicilik kazandırmak için deyim adını verdiğimiz söz öbekleri kullanılır. Bu söz öbekleri için Türkçemizde tabir, ıstılah, mesel gibi terimler de kullanılırken batı dillerinde expression, saying, idiom, parable, metaphor, paradoks vb. imge, simge niteliğinde çağrışım yapan terimler daha da aşağılara inerek argo, slang, jargon gibi bozuk ağız denilen, dolambaçlı, çok anlamlı sözcüklere uzayan geniş sınırlı bir kavrama ulaşır.¹

Deyimlerin kapsamı, saptanması ve sınıflandırılması² konusunun ayrıca değerlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle araştırmacılarımızın deyim konusundaki tanımlarına yer verelim:

Deyim Türkçe Sözlük’te genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir olarak tanımlanır.³

Zeynep Korkmaz’a göre deyim, “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeğidir.”⁴

Dilbilimci Berke Vardar, “Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplarılması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz.” tanımına yer verir.⁵

Yusuf Çotuksöken deyim için “En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran , anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen,

¹ Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler – Deyimler (Tabirler)*, C.2, İstanbul 1975, s.V.

² Bu konuda yapılmış bir çalışma için bk. Muna Yüceol Özezen, “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, *Türk Dili*, 2001/II, S.600, Aralık 2001, TDK Yayınları, s. 869-879.

³ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 2005, s.517.

⁴ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1992, s.43.

⁵ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil yayınları, İstanbul 2002, s.71.

yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır.” açıklamasını yapmıştır.⁶

Bu konuda en yetkili isimlerden biri olan Ömer Asım Aksoy ise deyim, bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce şeklinde ifade eder.⁷

Tanımlarda görülen ortak özellik deyimlerin gerçek anlamlarından az çok farklı anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleri olmalarıdır. Deyimlerin çoğunun gerçek anlamlarından farklı anlamları olması mecazlı ifade, mecazsız ifade kullanımlarını akla getirmektedir. Bu durumda mecazsız anlatımlar deyim olabilir mi? Ya da deyimler sadece mecazlı anlatım gücünü gösteren söz öbekleri midir? Sorularını sormak gerekir. Bu sorulara Özözen “Gerçekte az çok mecazlı kalıp anlatımların “deyim”, mecazsız kalıp anlatımların “kalıp söz” olarak değerlendirilmesi bu konuda hâlâ yaşanan karışıklığı gidermesi bakımından yerinde olacaktır.”⁸ sözleriyle cevap verirken, Ö. Asım Aksoy “Mecaz, atasözlerinin ayrılmaz niteliği değildir, demiştik. Bu söz deyimler için de geçerlidir. Nitekim ‘*çam devir-*’, ‘*devede kulak*’ gibi çoğu mecazlı olan deyimler arasında ‘*özrü kabahatinden büyük*’, ‘*yarı yarıya*’ gibi mecazsız olanlar da vardır.”⁹ şeklinde ifade etmesi deyim, kalıp söz ayrımındaki güçlüğü gözler önüne sermektedir. Bu konuda Y. Çotuksöken bir ayrımı gitmiş ancak bir sonuca ulaşamamıştır. Çotuksöken, kalıp sözleri en az iki sözcükten oluşan, içindeki temel (düz) anlamlarını yitirmeden yeni bir kavramı, durumu, eylemi karşılayan söz öbekleri olarak tanımlamış ve cümlelerin devamında kalıp sözlerle deyimler arasındaki sınırı belirlemek, kimi örneklerde hayli güç olmaktadır.¹⁰ ifadesini kullanmıştır. Çotuksöken’in kalıp söz için verdiği örnekler arasında ‘*abanoz gibi (kapkara)*, ‘*tilki gibi (kurnaz)*’ örneklerinin olması çalışmamızın konusunu teşkil eden gibi edatıyla kurulan kalıplaşmış söz öbeklerini hatırlatmaktadır.

Şunu unutmamak gerekir ki, ister deyim olsun ister kalıp söz olsun bu tarz ifadelerde anlatımı güçlendirmek, canlı kılmak için söz sanatlarından biri olan benzetmelere başvurulur. Benzetmeler, dilbilimde aktarmanın bir türü olan deyim aktarmalarının (iğretileme, istiare*) ilk aşamasıdır.¹¹ Benzetme (teşbih*), bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek, canlandırabilmek için bir başka nesneden bir başka eylemden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirilir.¹²

Bu eğilim dilimizde daha çok benzetme edatı diye adlandırılan gibi edatıyla, edat grubu niteliğinde, gerçekleştirilir. *Zehir gibi*, *fitil gibi*, *keçi gibi*, *peri gibi* örneklerinde görüldüğü gibi.¹³ Dilimizin tarihî devirlerinde de bugün olduğu gibi bu tarz benzetmeler yine bir benzetme edatı olan ‘teg’ ile sağlanır. Örneğin Orhun Abideleri’nde;

“Tengri küç birtük üçün kangım kagan süsi *böri teg* ermiş, yağısı *koyn teg* ermiş. (Tanrı güç verdiği için babam kağanın askeri kurt gibiymiş, düşmanı koyun gibiymiş.) (Kültigin, Doğu cephesi, 12. satır)

⁶ Yusuf Çotuksöken, **Deyimlerimiz**, Özgül Yayınları, İstanbul 1992, s.5.

⁷ Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, 1 **Atasözleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988, s.52.

⁸ Muna Yüceol Özezen, agm., s.871.

⁹ Ömer Asım Aksoy, **age.**, s.45.

¹⁰ Yusuf Çotuksöken, **age.**, s.8-9.

¹¹ Doğan Aksan, **Anlambilim**, Engin Yayınevi, Ankara 2006, s.61.

* Adı geçen söz sanatları için bk. Yekta Saraç, **Klasik Edebiyat Bilgisi, Belagat**, İstanbul 2001.

¹² Doğan Aksan, **age.**, s.61-62.

¹³ Türkiye Türkçesinde bunların yanında –E dönmek eylemiyle kalıplaşmış, deyim niteliğinde benzetmeler de vardır. *Suyu çekilmiş değirmene dön-*, *dut yemiş bülbüle dön-* gibi. Bk. Doğan Aksan, **age.**, s.113. Doğan Aksan, **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2006, s. 88.

Uygur Türkçesi metinlerinde de *yıldırıpar teg 'misk gibi'* anlamına gelir ki, bugün *mis gibi* biçiminde aynı benzetmenin kullanıldığını görüyoruz.

Karahanlı döneminin ünlü şaheserlerinden Kutadgu Bilig'de;

“Kişi kirmedük ilke kirse kalı / *Kelin teg* bolur er *agın teg* tili”

(Kişi girmediği (yabancı) bir ülkeye girse, gelin gibi olur; dili de dilsiz gibi.) (494. beyit) şekilleri görülür.

Konumuzu ilgilendiren Türkiye Türkçesindeki kullanımlar için Ö. Asım Aksoy, söz konusu yapıları ‘benzetmeli anlatımlar’ başlığı altında, deyim sayılmaya elverişli olan ve olmayan benzetmeli anlatımlar vardır, ifadesinde şöyle açıklar:

“Kimi kavramları daha iyi belirtmek için birtakım basmakalıp ‘benzetme’lere başvururuz. *Buz gibi, ateş gibi, kömür gibi*... deriz ki çok soğuk, çok sıcak çok siyah demektir. Atasözlerini ve deyimleri derleyen kitaplarda bu basmakalıp benzetmeler de yer almaktadır. Bilindiği üzere benzetme ilgeci olan ‘gibi’, benzetmedeki iki ‘yan’ın güçlü olmasından sonra gelir. Bunun arkasından ‘benzetme yönü’nü belirtecek olan ön ad söylenmezse ‘...gibi’ takımı, bu ön adın yerini tutar. Yani *buz gibi* sözü kendisinden sonra soğuk sıfatı kullanılsa bile ‘*çok soğuk*’ anlamına gelir. Dilin her zaman tuttuğu bu yolu özel bir kuruluş ve anlatış yolu sayıp bu gibi ‘benzetme’leri deyimler ya da atasözleri arasında göstermeyi biz uygun görmüyoruz.”¹⁴ Aksoy’un deyim ya da atasözü saymadığı bu benzetmeler arasında ‘*kar gibi, pamuk gibi, zümrüt gibi, şeker gibi, zehir gibi, kıl gibi, kağıt gibi, iğne gibi, iplik gibi, ipek gibi, taş gibi, dev gibi, yıldırım gibi*... benzetmelerini sayabiliriz.¹⁵

Aksoy deyim sayılması gereken benzetmelerle ilgili görüşlerine devam eder.

“Öte yandan deyim sayılması gereken benzetmeler vardır. Bunlar çekici bir anlatım kalıbı içinde kurulmuş, öylece beğenilip yayılmıştır. Örnekler: *tereyağdan kıl çeker gibi, gümrükten mal kaçıran gibi, süt dökmüş kedi gibi, terbiyeli maymun gibi, deli saraylı gibi*...”¹⁶

Aksoy’un bu ayırımına katılıyoruz. Diğer bir söyleyişle; gibi edatıyla kurulan mecazlı ifadeleri deyim, aynı yapıdaki mecazsız ifadeleri kalıp söz ya da kalıplaşmış söz saymak yanlış olmayacaktır. Bu durumda kalıp söz ya da kalıplaşmış sözü mecazsız, herkes tarafından sıklıkla kullanıla kullanıla artık tek kavramı açıklamaya yeten anlatım şekilleri olarak tanımlamak yerinde olacaktır.

M. Özkan ise konumuzu ilgilendiren yapıların deyimleşme eğilimi içerisinde bulunduğunu belirtir. Özkan deyimleşme olgusunu kalıplaşmaya uğrayan kelimelerin kendi anlamlarından sıyrılarak yeni bir anlamı yansıtır duruma gelmeleri şeklinde açıklarken deyimleşme olgusunun işleyişinde dilin, genellikle aktarmalardan, somutlaştırmalardan ve benzetmelerden yararlandığını ifade eder.¹⁷ Özkan’ın verdiği örnekler arasında *at hursuz gibi, kar gibi, limon gibi, kör değneğini beller gibi* örnekleriyle birlikte *kedi ciğere bakar gibi bak-, arpacı kumrusu gibi düşün-* örneklerinin de bulunması dikkat çekicidir.¹⁸

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan *gibi* edatıyla kurulan benzetmeli anlatımların işleyişi üzerinde durulacaktır.

¹⁴ Ömer Asım Aksoy, *age.*, s.46.

¹⁵ Ömer Asım Aksoy, *age.*, s.46.

¹⁶ Ömer Asım Aksoy, *age.*, s.46.

¹⁷ Mustafa Özkan, “Deyimleşmiş İkişemeler”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 20-26 Eylül 2004, s. 2289.

¹⁸ Mustafa Özkan, *agm.*, s. 2291-2292.

Söz konusu yapılar Türk Edebiyatının güçlü yazarlarının roman ve hikâyelerinden tespit edilmemekle birlikte ileride yapılacak kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışmaya örnek olabileceği düşüncesiyle çalışmamızın çerçevesini TDK Türkçe Sözlük'le sınırladık. Bu şekilde Sözlük'ün 10. (2005) baskısı taranmış, 356 adet gibi edatlı kullanım (deyim ve kalıp söz) tespit edilmiştir. Bu kullanımlarla benzer yapıda olan, Aksoy'un da verdiği, *arpacı kumrusu gibi düşün-*, *beşlik simit gibi kurul-*, *temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp koy-*, *arı kovanı gibi işle-...* gibi örnekler fiillerle birlikte, isim-fiil kalıbında, kullanılmaktadır, yani örneklerin gerçekleşebilmesi fiillerle sağlanmaktadır. Biz bu tarz yapıları deyim olarak kabul etmekle¹⁹ birlikte konumuzu fiilsiz kullanılan gibi edatıyla kurulmuş birliktelikler oluşturduğundan, söz konusu deyimler belirlenmiş ancak çalışmamızın dışında tutulmuştur. Sözlük'te 3'ü sıfat tamlaması niteliğinde olan *gün gibi açık*, *leş gibi sarhoş*, *makine gibi adam* kullanımları, emir kipi niteliğinde çekimlenmiş *su gibi aziz ol* yapısı değerlendirmeye alınmamıştır. Tarama esnasında 4 yapının hem gibi hem kadar edatıyla kullanıldığı gözlenmiştir. Bunlar **arzu hâl gibi** (kadar), **eskisi gibi** (kadar), **faraş gibi** (kadar), **kıyamet gibi** (kadar). Bu örneklerin gibi edatlı kullanımları olması göz önünde bulundurularak çalışmaya alınmıştır.

Çalışmada tespit edilen 356 gibi edatlı deyim ve kalıp sözün yapı bakımından tasnifi esas alınarak inceleme yoluna gidilecektir. Buna göre,

A. İsim Kısmı Tek Kelimeden Oluşan Benzetmeli Yapılar: Bu kısımda isim kısmı yalın hâlde bulunan -çokluk ve iyelik eki almış- gibi edatlı benzetmeli kullanımlar incelenmiştir. Bu şekilde olan yapıların sayısı 286'dır. Bunlardan *dağ (dağlar) gibi* yapısı çokluk ekiyle, *dilediği gibi*, *eskisi gibi*, *evlat (evlatı) gibi* yapısı iyelik ekiyle kurulmuştur.

aba gibi: Kaba ve kalın kumaş.	abanoz gibi: Çok sert.
ada gibi: Pek büyük.	adam gibi: 1. Terbiyeli, akıllı uslu. 2. Adamlığa insanlığa yaraşır yolda. 3. İyi.
ahtapot gibi: 1. Sırmaşık, yapışkan kimse. 2. Sömürmek amacıyla birçok işe, konuya el atan, yayılan.	ahu gibi: Çok güzel, çekici.
aksi gibi: İstemediği hâlde, aksilik olarak.	altın gibi: Altına benzeyen, sarı.
Artist gibi: Boylu boslu, güzel ve alımlı kimse.	asker gibi: Disiplinli, düzgün.
Aslan gibi: 1. Boylu boslu, güçlü ve yakışıklı, 2. Sağlığı yerinde.	at gibi: Vücudu iri yarı olan kadın.
ateş gibi: 1. Çok sıcak, 2. Zeki, çalışkan ve becerikli, 3. Kıpkırmızı.	ay gibi: Ay parçası.
ayı gibi: 1. İri yarı, 2. Kaba ve anlayışsız kimse.	ayna gibi: 1. Dümdüz ve parlak, 2. Kımiltısız durgun deniz.
aznavur gibi: Zalimce davranan.	badem gibi: Taze ve gevrek salatalık.
bal gibi: 1. Pek tatlı, 2. Şüpheye yer bırakmadan, çok iyi, adam akıllı.	balyoz gibi: Çok ağır, ezici kol veya yumruk.
banka gibi: Çok zengin kimse.	barut gibi: 1. Öfkeli, huysuz, sert, aksi kimse, 2. Pek aksi.
baston gibi: Dimdik duran veya baston yutmuş gibi yürüyen kimse.	bayrak gibi: Kendini belli edecek bir biçimde.
bebek gibi: 1. Çok güzel kadın. 2. Bebeğe yakışır biçimde.	beton gibi: 1. Çok sağlam, dayanıklı, sert. 2. Güçlü.
bıçak gibi: İnce, keskin.	bıldırın gibi: Kısa boylu, dolgunca, alımlı kadın.
biber gibi: Çok acı.	biblo gibi: Ufak tefek, zarif kız.
bilek gibi: Gür, kalın saç veya akarsu.	billur gibi: 1. Çok duru, çok temiz su. 2. Çok beyaz ve pürüzsüz kol, gerdan, göğüs. 3. Pürüzsüz ses.
boğa gibi: Çok güçlü görünen, vücudu iyi gelişmiş delikanlı.	bomba gibi: 1. İyi, sağlam, göz alıcı, gösterişli. 2. İyi hazırlanmış, çok çalışmış öğrenci.
boncuk gibi: Küçüçük göz.	bora gibi: Çok sert, öfkeli, şiddetli.
boza gibi: Koyu ve bulanık sınırlar.	böcek gibi: Ufak tefek ve esmer çocuk.
buz gibi: 1. Çok soğuk. 2. Çok soğuk bir etki uyandıran şey veya kimse. 3. Temiz ve yağlı et. 4. Kesinlikle.	cadı gibi: 1. Saçı başı dağınık, tımaqları uzun ve pis kadın. 2. Çok becerikli.
cam gibi: 1. Arkası görünen, saydam ve şeffaf. 2. Donuk, cansız, göz.	canavar gibi: 1. İri yarı, saldırgan. 2. Çok fazla.

¹⁹ Aksan da söz konusu örnekleri deyim kabul eder. Aksan, "...benzetmeler kullanılırken birer eylem gerekli olmakta, bunlar eylemlerle birlikte, deyim niteliği kazanmaktadır." der. bk. Doğan Aksan, **age.**, Ekim 2006, s.88.

canfes gibi: İnce, taze ve sinirsiz asma ve dut yaprağı.	cehennem gibi: Çok sıcak.
cellat gibi: Acımasız.	cenaze gibi: Benzi sararmış.
cennet gibi: Güzel, bakımlı yer.	ceylan gibi: Yapısı ince ve uyumlu.
cıva gibi: Yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, çok hareketli.	cillop gibi: Parlak bir biçimde.
cin gibi: Anlayışlı ve zeki.	cübbe gibi: Çok geniş ve uzun giysi.
çakı gibi: 1. Canlı ve atik 2. Sağlıklı.	çalı gibi: Sık ve sert saç, sakal.
çamur gibi: 1. İyi pişmemiş ve siyah unla yapılmış ekmek. 2. herkese satışıp tedirginlik veren kimse.	çarşaf gibi: Dalgasız, dümdüz ve durgun deniz, göl.
çelik gibi: Zayıf fakat güçlü vücut.	çırpı gibi: Çok ince, çok zayıf kol ve bacak.
çıyan gibi: Hain bakışlı kimse.	çiçek gibi: Temiz, bakımlı, güzel.
çitlenbik gibi: Ufak tefek, esmer ve sevimli.	çivi gibi: 1. Çok sağlam ve çevik kimse. 2. Çok soğuk.
çocuk gibi: 1. Yetenekleri gelişmemiş, çocuk kalmış. 2. Kolay kanar, inanır.	çöp gibi: Çok ince, zayıf.
çörtlen gibi: Oluk gibi, çok gür bir biçimde.	çuval gibi: 1. Kaba ve seyrek kumaş. 2. Bol ve tütüstüz giysi.
dağ (dağlar) gibi: 1. Çok büyük, çok iri, çok güçlü. 3. Pek çok.	dal gibi: İnce uzun yapılı.
dalyan gibi: Boylu boslu.	davul gibi: Şiş ve gergin.
değnek gibi: Çok zayıf ve ince.	deli gibi: Deliye yararır davranışta, delicesine.
demir gibi: 1. Çok sağlam. 2. Çok güçlü, çok kuvvetli.	derya gibi: 1. Çok bilgili. 2. Pek çok.
destan gibi: Uzun yazılmış mektup.	dev gibi: İri ve korkunç.
dilediği gibi: Kendi düşünce, görüş ve isteğine göre.	direk gibi: Sağlam yapılı, iri yapılı.
domuz gibi: 1. Kötü huylu ve hain. 2. Adamakıllı, iyice.	duba gibi: Çok şişman.
duvar gibi: Sağır.	düdük gibi: Çok dar, Daracak giysi.
ejder (ejderha) gibi: İri yapılı ve korkunç görünüşlü.	elmas gibi: Çok iyi, çok değerli.
erkek gibi: Erkeğe yakışır biçimde, erkeğe benzer.	eskisi gibi (kadar): Eskiden olduğu gibi, eskiden olduğu ölçüde.
eşek gibi: Kaba, düşüncesiz.	evlat (evlad) gibi: Özenle, titizlikle.
faraş gibi (kadar): Çok büyük veya çok geniş açılan ağız.	fiçı gibi: Kısa boylu ve çok şişman.
fırça gibi: Dik, sık ve sert saç, sakal.	fırıldak gibi: Düşüncesini sürekli değiştiren, sözünden dönen kimse.
fırın gibi: Çok sıcak yer.	fırtına gibi: 1. Hızla, birdenbire. 2. Aceleci.
fıstık gibi: 1. Dolgun, besili ve canlı. 2. Çok güzel.	fidan gibi: İnce ve uzun boylu.
fil gibi: 1. Çok yemek yiyen kimse. 2. Çok şişman kimse.	filinta gibi: Genç, ince, uzun boylu, çevik, yakışıklı kimse.
filiz gibi: İnce ve güzel vücutlu.	fincan gibi: İri, patlak göz.
fişek gibi: Hızla.	fitil gibi: Çok sarhoş.
gölge gibi: Varlığını belli etmeden, gizlice.	gül gibi: Çok iyi, çok güzel.
gülle gibi: 1. Çok ağır. 2. Hâlsiz, yorgun argın.	halvet gibi: Çok sıcak yer, oda.
hamam gibi: Pek sıcak.	hamur gibi: 1. Yorgunluktan eli ayağı tutmaz. 2. Çok pişmiş, bulamaç durumuna gelen yiyecek.
han gibi: Gereğinden çok geniş olan yer.	hangar gibi: Çok büyük ve geniş yer.
harar gibi: İçine çok şey alabilen, geniş büyük eşya.	hayal gibi: İnce, zarif.
haydut gibi: 1. İnsana korku veren iri yarı kimse. 2. Yaramaz ve sevimli çocuk.	hayvan gibi: 1. Hayvana benzer biçimde. 2. İri yarı. 3. Akılsız, duygusuz, kaba.
helme gibi: İyice pişmiş.	heykel gibi: 1. Hareketsiz, duygusuz. 2. Çok güzel, kadın.
hırsız gibi: Kimseye görünmeden, gizlice.	hilal gibi: İnce ve düzgün kaş.
hokka gibi: Ufak ve düzgün ağız, burun.	horoz gibi: Kabadayıca davranan kimse.
hortum gibi: Çok uzun burun.	hoşaf gibi: Çok yorgun.
huri gibi: Çok güzel, genç kadın.	hükümet gibi: Güçlü, her dediğini yaptırtan.
ibiş gibi: Yüz ve davranışları gülünç olan kimse.	ilaç gibi: İşe yarar, her derde deva.
ilah gibi: Çok yakışıklı erkek.	ilik gibi: 1. Çok lezzetli, genellikle et için iyi pişmiş. 2. Çok güzel, istek uyandıran kadın veya kız.
in gibi: Dar ve karanlık yer.	inci gibi: Küçük, temiz, güzel ve düzgün.
insan gibi: İnsanlara yararır biçimde.	ipek gibi: 1. Çok ince, parlak ve yumuşak. 2. Güzel, iyi huylu.
iskelet gibi: Çok zayıf.	izbandut gibi: Çok iri, cüsseli.
jilet gibi: Çok keskin.	jet gibi: Hızla, süratle.
kabuk gibi: Sağlam, sert kumaş.	kadana gibi: İri yarı kadın.
kadife gibi: Yumuşak, pürüzsüz ve parlak ses, ten vb.	kafes gibi: Zayıf, kuru veya delik deşik.
kalas gibi: Kaba, kibar veya nazik olmayan, incelikten yoksun.	kalbur gibi: Delikleri olan, delik deşik.
kale gibi: 1. Çok büyük, sağlam yapı. 2. Kendisine güvenilen, güçlü kimse.	kapı gibi: İri vücutlu kimse.
kamlumbağa gibi: Soğukkanlı ve yavaş hareket eden kimse.	kar gibi: Temiz, beyaz.
karı gibi: Korkak, dönecek erkek	katır gibi: İnatçı kimse.
katran gibi: Karaya yakın, koyu renkte.	kav gibi: 1. Kolaylıkla tutuşacak durumda olan. 2. Kuru, gevrek.
kaya gibi: Çok sağlam.	kayık gibi: Kayığa benzer biçimde, kayığın durumuna uygun olarak.
kayış gibi: 1. Sert, koparılmayan. 2. Çok kırılı.	kaymak gibi: 1. Bembeyaz ve pürüzsüz. 2. Tadı güzel ve yumuşak.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

kazık gibi: Dimdik ve sert.	kazma gibi: Büyük, kocaman diş.
kedî gibi: Uysal, sokulgan.	kehribar gibi: Sapsarı, koyu sarı.
keklik gibi: Güzel, alımlı, hareketli.	keman gibi: İnce, düzgün kaş.
kemik gibi: 1. Pek kuru, katı, sert. 2. Sağlam.	kepçe gibi: Kanat gibi öne doğru açılmış kulak.
kerpiç gibi: Çok sert ve kuru.	kevser gibi: Tatlı, lezzetli içecek.
kıl gibi: İpince, incecik.	kına gibi: Çok ince toz durumundaki şey.
kıyamet gibi (kadar): Pek çok.	kız gibi: 1. Kıza benzeyen. 2. Utangaç. 3. Çok güzel ve yeni.
kinin gibi: Çok acı.	konak gibi: Büyük ve gösterişli ev.
kor gibi: Kıpkırmızı, ateş gibi.	koyun gibi: 1. Budala ve şaşkın. 2. Karar ve davranışlarında başkasına bağımlı olan, başkasına uyan.
kömür gibi: Simsiyah.	köpek gibi: Çok yaltaklanan.
köpük gibi: Beyaz, hafif ve köpük görünümlü.	kraliçe gibi: Gösterişli ve ağır giyinmiş, güzel kadın.
kuğu gibi: İnce, uzun, narin boyun.	kukla gibi : 1. Ufak tefek, çelimsiz. 2. Kişiliksiz.
kum gibi: Pek çok.	kumru gibi: Kendi dünyasına çekilmiş, sevecen.
kurşun gibi: Çok ağır.	kurt gibi: İşini bilir, girişken kimse.
kuş gibi: 1. Çok hafif. 2. Çabuk iş gören, eline ayağına çabuk.	kutu gibi : Küçük fakat kullanışlı ve şirin.
kuyu gibi: 1. Çok derin yer. 2. Basık ve karanlık yer.	kuzgun gibi: Çok kara, çok koyu.
kuzu gibi: Çok uysal.	kül gibi: Soluk, renksiz, bet beniz.
küp gibi: 1. Şişman. 2. Sarhoş.	kütük gibi: 1. Çok şişmiş. 2. Çok sarhoş.
lapa gibi : Yumuşak, gevşek bir biçimde.	lastik gibi : 1. Çevik. 2. Az pişmiş et.
leş gibi: 1. Çok pis yer. 2. Rahatsız edici, ağır koku. 3. Tembel veya çok yorgun.	leylek gibi: Zayıf ve uzun bacaklı.
limon gibi : Sarı, çok sarı.	limonata gibi : Sıcak günlerde serin serin esen hafif rüzgar.
lokum gibi: 1. Tatlı, güzel, yumuşak. 2. Çok güzel kadın.	lort gibi: Bolluk içinde ve rahat bir biçimde.
makine gibi : Çok çabuk, art arda, aynı biçimde olan veya yapılan.	manda gibi: Çok iri ve hantal.
manken gibi : Vücut ölçüleri düzgün ve ince olan.	marsık gibi: Koyu esmer, kömür gibi simsiyah.
masal gibi: Olmayacak biçimde.	maşa gibi: Zayıf, kuru kimse.
maymun gibi: 1. Tuhaf, gülünç hareketler yapan. 2. Taklitçi.	melek gibi: 1. Sessiz, sakin, çok temiz ve iyi huylu. 2. Güzel.
mermer gibi: Beyaz, parlak, sert, sağlam ve pürüzsüz.	meşin gibi: 1. Karamış ve sertleşmiş insan derisi. 2. İyi pişirilmeyip çiğ kalmış et.
minare gibi: Çok uzun.	miş gibi: 1. Temiz ve güzel kokulu. 2. Çok iyi, usta. 3. Pekala, elbette.
mitralyöz gibi: Hiç durmadan, ara vermeden konuşma.	mum gibi: 1. Dosdoğru, dimdik. 2. Uslu, kıpırtısız. 3. Tertemiz, düzgün. 4. Zayıf, sararıp solmuş.
mumya gibi: Çok zayıf ve renksiz kimse.	muşamba gibi: Çok kirlenmiş çamaşır, kumaş, örtü vb.
muşmula gibi: Asık surat.	müze gibi: Eski ve değerli eşyaları olan yer.
nar gibi: İyice kızarmış yiyecek.	ne gibi: Nasıl? Ne türlü?
nur gibi: Parlak, pırl pırl.	odun gibi: Anlayışsız, görgüsüz, kaba.
orman gibi: Gür, çok saç, kaş vb.	öküz gibi: Aptal, anlayışsız bir biçimde.
ölü gibi: Hiç kılmıdamadan, hareketsiz.	paçavra gibi: Değersiz kimse veya şey.
palyaço gibi: Gülünç olacak derecede acayip kılıklı.	pamuk gibi: 1. Çok yumuşak. 2. İyi huylu, munis.
pedavra gibi: Kaburga kemikleri sayılacak kadar zayıf kimse.	pelte gibi: 1. Çok gevşek. 2. Çok yorgun.
peri gibi: Çok güzel.	pervane gibi: 1. Sürekli dönen. 2. Bir kimsenin yanında hiç ayrılmayan kimse.
pestil gibi: Kılmıdamayacak kadar güçsüz, bitkin.	pırlanta gibi : Çok iyi nitelikleri olan, değerli, saf, temiz.
pilav gibi: Dağınık ev, dolap, masa.	pire gibi: Çevik, çok hareketli, yerinde duramayan.
pufla gibi: Çok yumuşak ve kabarık.	put gibi: Sessiz, anlamsız bir bakışla ve kılmıdamakstım.
reçete gibi: Okunaksız yazı.	rüya gibi: Olağanüstü, harika, çok güzel.
saat gibi: Tam bir düzgünlükte, dakik.	sakız gibi: 1. Çok temiz, çok beyaz. 2. Ayrılmak bilmez, yapışkan.
salapurya gibi : Çok büyük olan veya ayağa büyük gelen ayakkabı.	sap gibi: Çok ince.
sersem gibi: Serseme yakışır biçimde.	sırık gibi (alay): Uzun boylu.
sinameki gibi: Mızımız, sevimsiz, kimseyle ilişki kurmayan kimse.	sunu gibi: Suna boylu. boylu boslu ve yakışıklı.
sülük gibi: Çok sırnaşık, yapışkan kimse.	sülün gibi: Boylu boslu ve yürüyüşü güzel kız veya kadın.
süt gibi: Çok beyaz, çok temiz.	şamama gibi: Ufak tefek, sevimli kimse.
şalvar gibi: Çok bol pantolon.	şap gibi: Ağza alınmayacak kadar tuzlu.
şato gibi : Büyük, görkemli yapı.	şeker gibi: Çok sevimli, güzel.
şeytan gibi: Çok zeki ve kurnaz.	şimşek gibi: Çok hızlı.
taş gibi: 1. Saçsız, dazlak. 2. Çok düz, açık.	tasvir gibi: Çok güzel kimse.
taş gibi: 1. Çok sert, çok katı. 2. Çok sağlam. 3. Hareketsiz. 4. Vücudu diri, taze kadın.	tavuk gibi: Erken yatıp uyuyan.
tazi gibi: 1. Çok zayıf ve ince kemikli kimse. 2. Çok hızlı kimse.	testi gibi: Büyük ve sarkık meme.

Turkish Studies

tilki gibi: Kurnaz kimse.	tokmak gibi: Tıkız etli.
topaç gibi: Vücutça toplu ve sağlıklı çocuk.	topuz gibi: Kısa ve tıknaz kimse.
tosun gibi: Tıknazca ve gürbüz.	tulum gibi: Her yanı şiş, şişman.
turp gibi: Sağlığı yerinde.	tutkal gibi: Sırnaşık ve yapışkan kimse.
tüy gibi: Çok hafif.	yay gibi: 1. Eğri. 2. Çok gergin.
yel gibi: Hızla.	yengeç gibi: Yan yan yürüyen kimseler.
yılan gibi: 1. Hain, sevimsiz ve soğuk kimse. 2. Kıvrım kıvrım.	yıldırım gibi: Büyük bir hızla.
yumruk gibi: Yumruk büyüklüğünde.	zar gibi: Çok ince, saydam.
zehir gibi: 1. Çok acı. 2. Çok soğuk hava. 3. Çok becerikli, usta.	zemberek gibi: Birdenbire, aniden.
zift gibi: 1. Çok acı. 2. Simsiyah.	zincir gibi: Art arda sıralanmış şey.
zindan gibi: Karanlık veya iç sıkıcı yer.	zurna gibi: Dar pantolon.
zümrüt gibi: Yemyeşil.	zürafa gibi: İnce, uzun boylu, uzun boyunlu kimse.

İsim kısmı tek kelimeden meydana gelen gibi edatlı benzetmeli anlatımların belirgin özellikleri dikkate alınarak şu şekilde tasnif edilmiştir.

I. İnsanlara Yönelik Kullanımlar:

I.a. Hayvan isimleriyle kurulanlar; *aslan gibi, böcek gibi, ceylan gibi, eşek gibi, fil gibi, kuğu gibi, leylek gibi, maymun gibi, sülün gibi, tosun gibi, yengeç gibi, zürafa gibi* vb. Dikkatimizi çeken husus hayvan isimleriyle kurulan benzetmeli yapıların tamamının insanlara yönelik olmasıdır.

Bayanların fiziksel yönlerini anlatmak için *ahu gibi, ceylan gibi, keklik gibi, kuğu gibi* benzetmeleri kullanılırken;

Erkeklerin fiziksel yönlerini anlatmak için *boğa gibi, ejderha gibi, suna gibi* benzetmeleri kullanılır.

İnsanların davranışlarına yapılan benzetmeler için *eşek gibi, horoz gibi, katır gibi, kedi gibi* benzetmelerine yer verilir.

I.b. Bitki isimleriyle kurulanlar; *badem gibi, biber gibi, fıstık gibi, gül gibi, muşmula gibi, nar gibi* vb.

İnsanların dış görünüşleri için *çırpı gibi, çitlembik gibi, fidan gibi, filiz gibi* denir.

I.c. Alet edevat isimleriyle kurulanlar; *bıçak gibi, çakı gibi, jilet gibi* vb.

İnsanların dış görünüşleri için *balyoz gibi, baston gibi, biblo gibi*, örneklerine baş vurulur.

I.d. Diğer isimlerle kurulanlar;

İnsanların fiziksel yönlerini belirtmek için; *fiçı gibi, izbandut gibi, kapı gibi, manken gibi, sırk gibi* benzetmeleri,

Fiziksel yapıları övülmek istenen bayanlar için; *bebek gibi, huri gibi, kraliçe gibi, melek gibi* benzetmeleri,

Fiziksel yapıları övülmek istenen erkekler için; *filinta gibi, ilah gibi* benzetmeleri kullanılır.

Kimi organların, vücut bölümlerinin nitelemesinde; *saç için, bilek gibi, fırça gibi, orman gibi; göz için boncuk gibi, fincan gibi; kaş için hilal gibi, keman gibi; ağız için faraş gibi; burun için hokka gibi, hortum gibi; kulak için kepçe gibi; diş için kazma gibi* benzetmeleri kullanılır.

İnsanların iç (psikolojik) yönlerini, karakter yapılarını belirtmede; Öfkeli, güçlü, acımasız insanlar için *aznavur gibi, barut gibi, bora gibi, cellat gibi, hükümet gibi* benzetmeleri kullanılırken zeki, kurnaz insanlar için *cin gibi, şeytan gibi* denir. Tasvip edilmeyen özellikler olan korkaklık, sırnaşıklık, mızumsuzluk, kabalık için ise *kalas gibi, karı gibi, sinameki gibi, tutkal gibi* benzetmeleri kullanılır.

II. Mekâna Yönelik Kullanımlar:

II.a. Mekân isimleriyle kurulanlar ; Bir mekânın büyüklüğünü anlatmak için *ada gibi, hangar gibi, konak gibi, şato gibi* denir.

II.b. Diğer isimlerle kurulanlar;

Bir mekânın sıcaklığını anlatmak için *cehennem gibi, fırın gibi, halvet gibi, hamam gibi;* temizliğini, güzelliğini anlatmak için *cennet gibi, çiçek gibi;* sıkıcılığını ve karanlıklığını anlatmak için *kuyu gibi, zindan gibi;* pis olduğunu anlatmak için *leş gibi* benzetmeleri kullanılır.

III. Yeme İçmeye Yönelik Kullanımlar:

III.a. Yiyecek isimleriyle kurulanlar; Çok pişmiş yiyecekler için *helme gibi, lapa gibi, hamur gibi;* acılığını anlatmak için *biber gibi, kinin gibi, zehir gibi;* tatlılığını anlatmak için *bal gibi, lokum gibi* denir.

III.b. Diğer isimlerle kurulanlar;

Pişmemiş yiyecekler için *kayış gibi, meşin gibi, lastik gibi;* tuzluluğunu anlatmak için ise *şap gibi* denir.

IV. Giyim Kuşama Yönelik Kullanımlar:

IV.a. Giyecek isimleriyle kurulanlar; Bol pantolon için *şalvar gibi* benzetmesi kullanılır.

IV.b. Kumaş isimleriyle kurulanlar; *aba gibi, ipek gibi, kadife gibi*

IV.c. Diğer isimlerle kurulanlar;

Örneğin dar giysiler (özellikle pantolon) için *düdük gibi, zurna gibi* denir.

V. Renklere Yönelik Kullanımlar:

V.a. Maden isimleriyle kurulanlar; *altın gibi, elmas gibi, kehribar gibi, kurşun gibi.* Maden isimlerinde renklerin anlatıldığı da görülür. Örneğin nesnelere sarılığı için *altın gibi, kehribar gibi* denirken beyazlığı için *mermer gibi* denir.

V.b. Diğer isimlerle kurulanlar;

Bir şeyin beyazlığını anlatmak için *kar gibi, kaymak gibi, sakız gibi, süt gibi* denirken siyahlığını anlatmak için *kömür gibi, kuzgun gibi, marsık gibi* denir. Nesnenin kırmızılığı için *kor gibi;* yeşilliği için *zümrüt gibi* kullanılır.

B. İsim Kısmı Belirtisiz İsim Tamlaması Kalıbında Olanlar: Bu şekilde olan yapıların sayısı 34'tür.

altın topu gibi: Güzel ve tumbul kucak çocuğu.	barut fıçısı gibi: 1. Çok kızgın, sinirli, kinle dolu kimse. 2. Her an olay çıkacak yer. 3. Kavgaya yol açacak durum.
çam sakızı gibi: Tedirgin edecek kadar bir insanın peşinden ayrılmayan.	bulaşık suyu gibi: Kötü hazırlanmış, tadı tuzu olmayan sulu yiyecek ve içecek.
deve kuşu gibi: Uygun şartlarda terslik çıkarıcı.	çeki taşı gibi: Ağır ve kımıldamaz.
düğün evi gibi: Sevinçli ve telaşlı bir kalabalık bulunan yer.	don yağı gibi: Konuşmayan, hareketsiz kimse.
fasulye sırtığı gibi: Zayıf, sıska ve çok uzun boylu kimse.	eşek derisi gibi: 1. Derisi çok kalın. 2. Duygusu az, duygusuz.
gâvur ölüsü gibi: Çok ağır ve hantal.	findık kurdu gibi: Ufak tefek, tumbulca kadın.

Turkish Studies

İğne deliği gibi: Küçük.	hapishane kaçkını gibi: Kılık kıyafetine dikkat etmeyen kimse.
karınca yuvası gibi: Çok kalabalık.	kan çanağı gibi: Kanlanan göz.
kilise direği gibi: Çok kalın ense.	kestane suyu gibi: Sulu kahve.
limon kabuğu gibi: Küçük ve biçimsiz şapka.	kukumav kuşu gibi: Tek başına, kimsesiz.
mart kedisi gibi: Çapkın ve azgın kimse.	mart havası gibi: Kararsız, huysuz kimse.
ölü evi gibi: Üzüntülü, sessiz.	ölü gözü gibi: Sönük, fersiz ışık.
pazar kayığı gibi: Çok yüklenmiş taşıt.	paskalya yumurtası gibi: Yüzüne çok allık süren.
saman alevi gibi: Birden parlayıp arkasından hemen yatışan.	saka peyniri gibi: 1. Bir iş için bir çok yere uğrayarak dolaşan kimse. 2. Yalnız vakit geçirmek için amaçsız dolaşan kimse.
sefer taşı gibi: Her katında birer odası olan yüksek ev.	sebilhane bardağı gibi: Hoşa gitmeyen kalabalık, insan topluluğu.
teleme peyniri gibi: Tombul ve beyaz tenli kadın.	sigara kağıdı gibi: Çok ince.
yalı kazığı gibi: Uzun boylu ve iri kemikli kimse.	turna gözü gibi: Duru sarı rengini andıran.

Bu grupta da insanlara yönelik olan benzetmeler vardır.

İnsanların fiziksel yönleri için *altın topu gibi*, *fındık kurdu gibi*, *teleme peyniri gibi*, *yalı kazığı gibi* kullanılırken vücut organlarından göz için *kan çanağı gibi*; ense için *kilise direği gibi* kullanılır.

İnsanların davranış özellikleri için ise *barut fıçısı gibi*, *çam sakızı gibi*, *don yağı gibi*, *mart kedisi gibi* denir.

İnsan topluluğunu anlatmak için *düğün evi gibi*, *karınca yuvası gibi*, *sebilhane bardağı gibi* benzetmelerine başvurulur. Görüldüğü gibi yapılan benzetmelerin çoğu insanlara yöneliktir.

Bunun dışında bir şeyin ağırlığını anlatmak için *çeki taşı gibi*, *gâvur ölüsü gibi* denir. *İğne deliği gibi*, *kestane suyu gibi*, *limon kabuğu gibi*, *ölü gözü gibi*, *sigara kağıdı gibi*, *turna gözü gibi* benzetmeleri ise insanın dışında yapılan benzetmelerdir.

C. İsim Kısmı Belirtili İsim Tamlaması Kalıbında Olanlar: 3'ü belirtili isim tamlaması yapısında olan bu kalıbın 2'sinde unvan grubu mevcuttur. Ebussuut Efendi, Nasrettin Hoca şeklinde.

deli kızın çeyizi gibi: Bir arada sergilenen ve birbirine yakışmayan eşya.	Ebussuut Efendinin gelini gibi: Eskiye çok bağlı, tutucu.
Nasrettin Hocanın türbesi gibi: Her yanı açık olduğu hâlde yalnız bir girişi bulunan veya kilitli olan yer.	

Bunlardan düzensiz sergilenen eşya için *deli kızın çeyizi gibi* benzetmesi kullanılır ve insandan faydalanılarak benzetme yoluna gidilir. *Ebussuut Efendinin gelini gibi* benzetmesinde ise bir kimsenin tutuculuğu anlatılır ve bunu anlatırken de bir insandan yararlanır.

Mekân anlatmak için *Nasrettin Hocanın türbesi gibi* denir ve söz konusu yeri anlatmak için Nasrettin Hoca kullanılır. Benzetmelerin hepsi de insan odaklıdır.

D. İsim Kısmı Sıfat Tamlaması Kalıbında Olanlar: Bu şekilde olan yapıların sayısı 12'dir.

bir içim su gibi: Çok güzel kadın.	bozuk plak gibi: Sürekli tekrarlanarak.
deli Raziye gibi: Delice davranışlarda bulunan kız veya kadın.	deli saraylı gibi: Acayip biçimde giyinen, takip takıştırın kimse.
kırık plak gibi: Durmaksızın, aynı tonda tekrarlayarak.	makinelî tüfek gibi: Çok hızlı, birbiri ardınca.
mal bulmuş mağribi gibi: Büyük bir zenginliğe kavuşmuşçasına, büyük sevinç ve coşku ile.	parçalı bohça gibi: Birbirini tutmaz parçalardan oluşan.
taş bebek gibi: Çok güzel fakat genellikle soğuk ve donuk kadın.	taze ot görmüş eşek gibi: İştahlanmış bir biçimde.
terbiyeli maymun gibi: Çok saygılı, çekingen itaatkar kimse.	yaşta kalmış kavat pabucu gibi: Çaresiz, kırgın, üzgün.

Turkish Studies

İnsanların fiziksel özellikleri için *bir içim su gibi, taş bebek gibi* denir. *Deli saraylı gibi* benzetmesi ise fiziksel yönü beğenilmeyen kişiler için kullanılır.

İnsanların davranışları için *deli Raziye gibi, mal bulmuş mağribi gibi, taze ot görmüş eşek gibi, terbiyeli maymun gibi, yaşta kalmış kavat pabucu gibi* benzetmelerine başvurulur.

Bir konuşmanın, bir metnin tekrarını, hızını anlatmak için *bozuk plak gibi, kırık plak gibi, makineli tüfek gibi* denir. Görüldüğü gibi benzetmelerin hemen hepsi insanlara yöneliktir.

Parçalı bohça gibi benzetmesi insana yönelik değildir. Birbirini tutmaz parçalardan oluşan eşya için kullanılır.

E. İsim Kısmı Sıfat-fiil Grubu Kalıbında Olanlar: Bu şekilde olan yapıların sayısı 10'dur.

boyacı küpüne girmiş gibi: Çok boyalı kadın.	deli pösteki sayar gibi: Çok karışık, çok ayrıntılı, sıkıcı bir işle uğraşma.
deve nalbanda bakar gibi: Hiç görmediği, bilmediği bir şeye bakar gibi.	gümrükten mal kaçırır gibi: Bir işte gereksiz telaş ve ivedilik göstererek, herkesten saklamaya çalışarak.
kazık yutmuş gibi: Bostan yutmuş gibi.	kör değneğini beller gibi: Hep aynı biçimde davranıp hiçbir yenilik veya değişiklik yapmayacak biçimde.
saçı sakalı akar gibi: Üstü başı perişan durumda.	şeytan geçmiş gibi: Konuşma sırasında kesinti yaparak.
tereyağından kıl çeker gibi: 1. Her türlü mecburiyetten, mükellefiyetten ve sorumluluktan kolayca sıyrılarak. 2. Bir işi kolayca yaparak, becerikli bir biçimde.	üstüne ölü toprağı serpilmiş gibi: Tembel, uyuşuk, cansız, miskin.

Benzetmelerin hepsi insanlara yöneliktir.

İnsanların fiziksel yönleri için *boyacı küpüne girmiş gibi, kazık yutmuş gibi, saçı sakalı akar gibi, üstüne ölü toprağı serpilmiş gibi* denir.

Davranış özellikleri için ise *deve nalbanda bakar gibi, gümrükten mal kaçırır gibi, kör değneğini beller gibi, şeytan geçmiş gibi, tereyağından kıl çeker gibi* benzetmeleri kullanılır.

F. İsim Kısmı Bağlama Grubu Kalıbında Olanlar: ile edatıyla kurulan 1 (bir) örneğe rastlanmıştır.

kedi ile köpek gibi: Birbiriyle anlaşamayan, geçinemeyen kimseler için söylenen bir söz.

Birbiriyle geçinemeyen kimseler için *kedi ile köpek gibi* benzetmesi kullanılır.

G. İsim Kısmı İkileme Kalıbında Olanlar: Bu şekilde görülen örnek yapının sayısı 2'dir.

peynir ekmek gibi: 1. Çok revaçta, çok tutulan, çok beğenilen. 2. Çok kolay biçimde. 3.Çabucak. **sular seller gibi:** Bir metni yanlışsız söyleyecek kadar.

Bu gruptaki benzetmelerin ikisi de insanlara yönelik değildir. *Peynir ekmek gibi* çok revaçta, çok beğenilen nesnelere için; çok kolay biçimde ve çabucak gerçekleştirilen işler için kullanılır. Bir metni yanlışsız söylemek adına *sular seller gibi* benzetmesine başvurulur.

H. İsim Kısmı Birleşik İsim Kalıbında Olanlar: Bu kısımda birleşik isim niteliğinde olup bitişik yazılan gibi edatlı yapılar incelenmiştir. Tek kelimelik olup sayısı 8 olan bu yapıdaki birleşiklerin 2'si Farsça tamlama niteliğinde *arzuhal gibi (kadar), zümrüdüanka gibi;* 1'i sıfat tamlaması niteliğinde *akarsu gibi,* 4'ü belirtisiz isim tamlaması niteliğinde *arapsacı gibi, fildişi*

Turkish Studies

gibi, keçiboynuzu gibi, tereyağı gibi; 1'i bilinen geçmiş zamanın 3. teklik şahsından oluşmuş cümle niteliğinde kurulmuştur: *gecekondu gibi*.

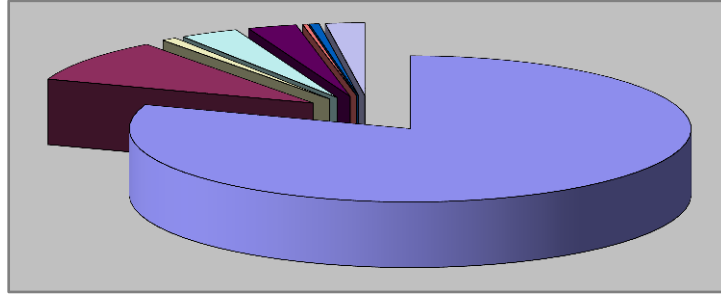
fildişi gibi benzetmesi insanlar için kullanılırken diğerleri insanlara yönelik değildir.

akarsu gibi : Aralıksız, kesintisiz.	arapsaçı gibi : Karmakarışık.
arzuhâl gibi (kadar) : Çok uzun mektup.	fildişi gibi : Donuk, beyaz ten.
gecekondu gibi : Derme çatma yapılmış olan yapı.	keçiboynuzu gibi : İşi çok verimi az olan.
tereyağı gibi : Çok yumuşak elma, armut.	zümürdüanka gibi : Hayal ürünü olan veya adı olup da kendi var olmayan iyi ve güzel şeyler.

Sonuç

TDK Türkçe Sözlük'ü esas alarak 356 sayısına ulaştığımız gibi edatlı benzetmeli anlatımları bu sayıyla sınırlandırmanın doğru olmayacağını ifade etmek gerekir. Türk edebiyatının seçkin eserlerinin söz varlığı dikkate alınır rakamın yükseleceği, buna bağlı olarak farklı bir bakış açısı getirebileceği, kısaca katkının büyük olacağı su götürmez. Çalışmamızın bu konuda ileride yapılacak çalışmalara yön vermesi açısından örnek oluşturacağını yineleyerek Sözlük'ten tespit ettiğimiz 356 gibi edatlı benzetmeli yapının sayısal dağılımını şema hâlinde gösterelim:

□A. ■B. □C. □D. ■E. □F. ■G. □H.

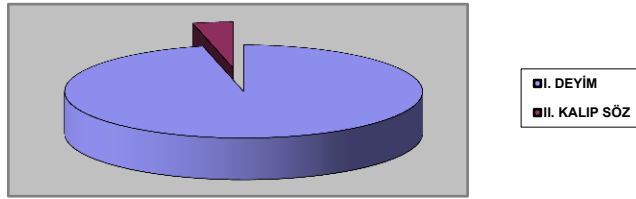
A. İsim kısmı tek kelimedenden oluşan benzetmeli yapılar: 286
B. İsim kısmı belirtisiz isim tamlaması kalıbında olanlar: 34
C. İsim kısmı belirtili isim tamlaması kalıbında olanlar: 3
D. İsim kısmı sıfat tamlaması kalıbında olanlar: 12
E. İsim kısmı sıfat-fiil grubu kalıbında olanlar: 10
F. İsim kısmı bağlama grubu kalıbında olanlar: 1
G. İsim kısmı ikileme kalıbında olanlar: 2
H. İsim kısmı birleşik isim kalıbında olanlar: 8

İncelediğimiz benzetmeli yapılarla ilgili yukarıda görüldüğü gibi deyim ve kalıp söz terimleri kullanılmıştır. Bu yapıların hangilerinin deyim, hangilerinin kalıp söz olduğu konusuna ise tereddütle yaklaşmakla birlikte isim kısmı sıfat-fiil grubu kalıbında olanların deyim, diğerlerinin kalıp söz olduğunu düşünmekteyiz. Deyim olanlara yani sıfat-fiil grubu kalıbında olanlara sıfat tamlaması niteliğinde olan *mal bulmuş mağribi gibi, taze ot görmüş eşek gibi, yaşta kalmış kavat pabucu gibi* benzetmelerini ilave edebiliriz. Bu örneklerde de sıfat-fiil eki almış yapılar söz konusudur. Bütün bu yapıları deyim saymamızın sebebi fiillerle birlikte kullanılabilme (Türkçe

Turkish Studies

Sözlük'te fiilsiz biçimde rastlansa bile) özellikleridir. *Taze ot görmüş eşek gibi sevin-*, *deve nalbanda bakar gibi bak-*, *boyacı küpüne girmiş gibi boyan-*, *kazık yutmuş gibi dur-* örneklerinde olduğu gibi. Çalışmanın başında da belirttiğimiz gibi bu şekilde fiilli kullanımları Aksoy ve Aksan'ın da ifade ettiği gibi biz de deyim olarak değerlendirilmesi görüşünü tekrarlıyoruz. Nitekim aynı yapıda olup *kedi ciğere bakar gibi bak-*, *arpacı kumrusu gibi düşün-* yapıları Türkçe Sözlük'te fiille kullanımına rastladığımız deyimleridir.

Bu durumda 10 sıfat-fiil grubu, 3 sıfat tamlaması niteliğinde kurulmuş benzetmeli yapının deyim; 343'ünün ise kalıp söz olduğunu ifade edelim: Deyim ve kalıp sözün sayısal dağılımını şema hâlinde gösterelim:

Ancak mecazsız olarak nitelendirdiğimiz kalıp sözlerin fiillerle kullanım sıklıkları neticesinde kalıplaşarak deyim özelliği taşıyabileceklerini de göz ardı edemiyoruz. *Sular seller gibi anlat-*, *kukumav kuşu gibi otur-*, *bozuk plak gibi tekrarla-* örneklerinde görüldüğü gibi.

343 kalıp sözün tek anlamlı, iki anlamlı hatta üç anlamlı olanları da bulunmaktadır. Bu anlamlar da onların deyim olduğunu göstermez. Mecazsız ve kalıp kullanımlardır. Şöyle ki; **bal gibi**: 1. Pek tatlı. 2. Şüpheye yer bırakmadan, adamakıllı. **barut fıçısı gibi**: 1. Çok kızgın, sinirli, kinle dolu kimse. 2. Her an olay çıkacak yer. 3. Kavgaya yol açacak durum. **zehir gibi**: 1. Çok acı. 2. Çok soğuk hava. 3. Çok becerikli, usta. Bu benzetmelerin hepsinde de söz konusu üç anlam ya da iki anlam çıkarılabilmektedir. Örneğin *zehir gibi* benzetmesi acılığı, soğukluğu ve ustalığı; *bal gibi* benzetmesi tatlılığı, adamakıllılığı çağrıştırmaktadır.

Birden fazla anlam en çok tek kelimedenden oluşan benzetmeli yapılarda görülmektedir.

356 benzetmeli yapının, yukarıda görüldüğü gibi, neredeyse hemen hepsi insanlara yöneliktir.

Benzetmeli anlatımların isim kısımlarının köken olarak incelemesinde sadece isim kısmı tek kelimedenden oluşan kalıp sözlerin yani 286'sının değerlendirilmesi uygun bulunmuştur. Birden fazla isimden meydana gelen yapılar bu incelemenin dışında tutulmuştur. Tek isimden meydana gelen 286 yapı, köken olarak çeşitlilik göstermektedir.

Buna göre **Türkçe** isimden meydana gelenlere, *ay gibi*, *bıçak gibi*, *çelik gibi*, *demir gibi*, *kar gibi* benzetmelerini,

Arapça isimden meydana gelenlere, *asker gibi*, *cennet gibi*, *masal gibi*, *mis gibi*, *şeytan gibi* benzetmelerini,

Farsça isimden meydana gelenlere, *ahı gibi*, *cadı gibi*, *çöp gibi*, *gül gibi*, *nar gibi* benzetmelerini,

Fransızca isimden meydana gelenlere, *artist gibi*, *biblo gibi*, *iskelet gibi*, *kinin gibi*, *manken gibi* benzetmelerini,

İngilizce isimden meydana gelenlere, *jet gibi*, *lort gibi* benzetmelerini,

Turkish Studies

Almanca isimden meydana gelenlere, *filinta gibi* benzetmesini,

İtalyanca isimden meydana gelenlere, *fırtına gibi, lapa gibi, makine gibi, mitralyöz gibi, pırlanta gibi* benzetmelerini,

Yunanca isimden meydana gelenlere, *ahtapot gibi, balyoz gibi, fırça gibi, filiz gibi, kukla gibi* benzetmelerini,

Macarca isimden meydana gelenlere, *kadana gibi* benzetmesini,

Slavca isimden meydana gelenlere, *kraliçe gibi* benzetmesini,

Moğolca isimden meydana gelenlere, *ceylan gibi* benzetmesini,

Gürcüce isimden meydana gelenlere, *aznavur gibi* benzetmesini örnek verebiliriz.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan, **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2006.
- AKSAN, Doğan, **Anlambilim**, Engin Yayınevi, Ankara 2006.
- AKSAN, Doğan, **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2006.
- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1 Atasözleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, **Deyimlerimiz**, Özgül Yayınları, İstanbul 1992.
- EYÜBOĞLU, Kemal, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler – Deyimler (Tabirler)**, C.2, İstanbul 1975.
- KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 1992.
- ÖZEZEN, Muna Yüceol, “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, **Türk Dili**, 2001/II, S.600, Aralık 2001, TDK Yayınları, s. 869-879.
- ÖZKAN, Mustafa, “Deyimleşmiş İkillemeler”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 20-26 Eylül 2004, s. 2289-2318.
- SARAÇ, Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi, Belagat**, İstanbul 2001.
- Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- VARDAR, Berke, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul 2002.